

Lágymányosi SZÍV

BORBÁS ANDREA

„S érdemes-e úgy élni, hogy az ember nem sétálhat át a Lánchídon a Vízivárosba, vagy a Ferenc József hídon a Lágymányosra?”¹

A költői városképek gyakori szereplői irodalmunknak. „Kétszáz év óta minden magyar író bonyodalmas lelki viszonyt folytat Budapestről” – fogalmaz Vargha Balázs, aki kötetbe gyűjtötte és kommentálta íróink, költőink Budapestről szóló sorait.² Az ebben a kötetben éppen nem szereplő Karinthy Ferenc műveiben egy városrész, nevezetesen a Lágymányos, feltűnő gyakorisággal jelenik meg. Az irodalomtudomány regionalizmusnak nevezi a „hangsúlyozottan valamely kisebb tájegység jellegzetességeit bemutató” irodalmat, mely önálló irányzatként a 19. század második felében jelent meg, s amelynek „létrejötté a szűkebb környezet autonómiáját megvédeni kívánó szándéknak köszönhető [...]”. Jól ismert íróknál, Thomas Hardynál, William Faulknernél, John Steinbecknél vagy Selma Lagerlöfnél például a regionalizmus természetesen járulékos elem csupán, mindössze annyit jelent, hogy „[...] műveik egy földrajzilag jól körülhatárolható térségben játszódnak, annak sajátosságait tárják fel [...]”. Ez a fajta regionalizmus a magyar irodalomban is jelen van, a Szeged környéki táj például igen erőteljesen jelenik meg Móra Ferenc, Juhász Gyula, Tömörkény István vagy Temesi Ferenc írásai-

- 1 Karinthy Ferenc: Egyetem. In: Uő.: *Baracklevár és más történetek*. K.u.K., Budapest, 2001. 62. old. A továbbiakban: Karinthy Ferenc, 2001.
- 2 Vargha Balázs: *„Állok Dunánk szélén, a pesti parton...”* Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 7. old.

ban.³ Budapest pedig majd minden írónk, költőnk műveiben ábrázolást nyer, gondolkunk csak Gvadányi József *A peleskei nótárius*, Csokonai Vitéz Mihály *Próbálkozások Pesten*, Berzsenyi Dániel *Tündérváros*, Arany János *Botos és kalapos öregúr*, Ady Endre *Budapest éjszakája szól* című műveire, vagy akár Móricz Zsigmond Csibe-novelláira, a Babits Mihály *Kártyavár* című regényében megjelenő Újpestre, s természetesen a dolgozatom témájául szolgáló, Karinthy Ferenc által megjelenített Lágymányosra. A regionalizmus ugyanis Karinthy Ferenc életművében is megkerülhetetlen. Az *Epepe* című regényéről elmélkedvén a következőket jegyezte fel naplójába: „Furdalt a lelkiismeret, nem lettem-e hűtlen ehhez a hagyományhoz, amikor Szeged vagy Lágymányos vagy Leányfalu, egyszóval a megfogható, a konkrét helyett egy Epepe-országról írok? [...] De igazán ott volt erős a magyar irodalom, amikor Szabadkát vagy Szekszárdot vagy Debrecent, Nagykárolyt vagy Nagyváradot vagy Ozorát vagy akár a Nagykörutat, Tabánt kellett megírni: ott verhetetlen.”⁴

A városok megjelenítéséről, metapoéziséről írva, a fentebb felsorolt számos szerző mellett mindenképpen meg kell még említeni Balzac, Zola, s elsősorban Charles Baudelaire nevét. Utóbbit azért emelnénk ki külön is, hiszen *A Romlás virágai* címet viselő kötetének *Párizsi képek* című ciklusát az irodalomtörténészek joggal tartják a modern városokat megjelenítő költészet előkészítőjének: „Baudelaire-ről gyakran állítják, hogy a modern város költészetének

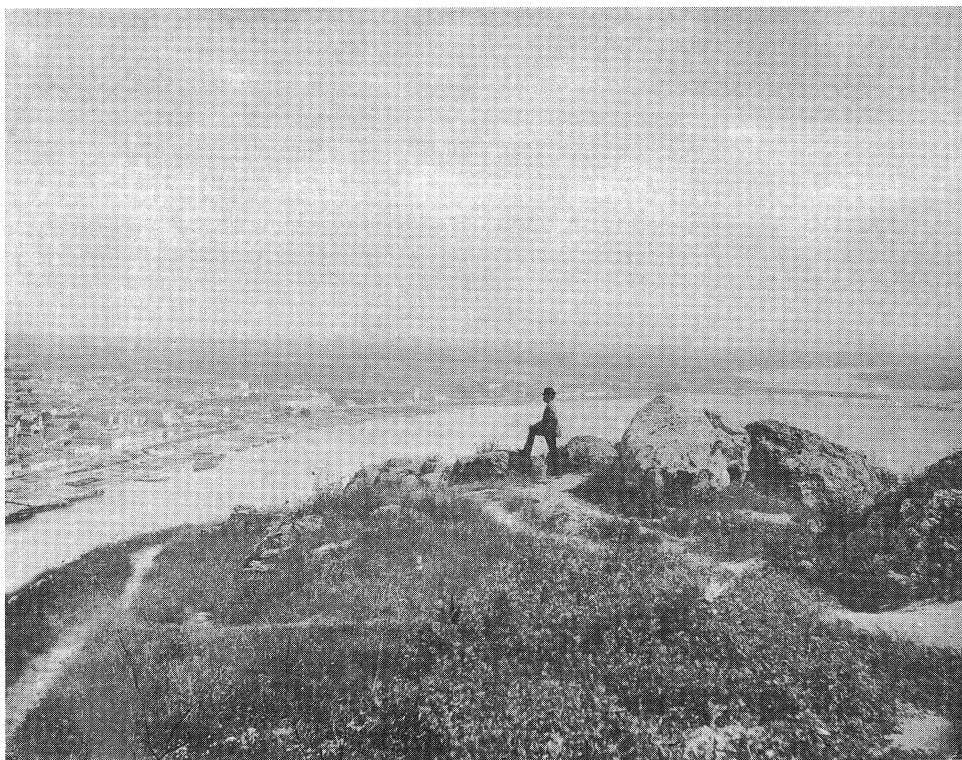
előfutára. Ha valóban az, az erre való reagálást is ő indította el, ami legjobb esetben is kétértelmű [...]”.⁵ E versek a magyar költészetre, elsősorban Adyra is nagy hatást gyakoroltak. (Baudelaire mellett természetesen Rimbaud városkép prózája is ihlető forrásul szolgált, Babits Mihály *Kártyavárára* mindenképpen.) A modern (izálódó) nagyváros mint erkölcsi fertő éppen Balzacnál, Zolánál és Baudelaire-nél vált irodalmi toposszá. Ez Karinthy Ferenc, s az ő Lágymányos-ábrázolása szempontjából azért érdekes, mert Karinthy szembemegy ezzel a hagyománnyal annyiban, hogy nála nem egy koldusokkal és kurtizánokkal telt metropolisz, hanem egy hangsúlyosan rurális táj jelenik meg. Ám az sem úgy, mint az 1930–40-es évek egyes brit szerzőinek műveiben, ahol a rurális táj eltűnése miatti aggodalom áll a középpontban. Az olyan munkák ugyanis, mint a *„The Untutored Townsman’s Invasion of The Country (1946)* és a *The Horrors of The Country (1931)* a vidéki Anglia feltételezett ősi békéjét és harmóniáját megzavaró, az autóval és a hozzátartozó üzemanyagtöltő állomásokkal, úmenti házakkal és összekötő építészeti tárgyakkal tarkított táj elleni ádáz támadás szellemét ragadják meg. A panasz ugyanannyira társadalmi, mint esztétikai. Az autó által felszabadult városlakók nem ismerik a vidékhez való udvarias és hódolatteljes viszonyulásmódokat. A vidék lakói pedig ahelyett, hogy tulajdonképpen a szélnagyújtás és a házikóik bejárata előtti dohánzás szépségeivel foglalatoskodnának,

3 *Világirodalmi Lexikon 11. k.* Főszerk.: Király István. Akadémiai, Budapest, 1989. 533. old.

4 Karinthy Ferenc: *Napló*. Littoria, Budapest, 1993. 1. k. 1967–1969. 385–386. old. (1969. 03. 13.)

A továbbiakban: Karinthy Ferenc, 1993.

5 Hamburger, Michael: *The Truth of Poetry: Tensions in Modern Poetry from Baudelaire to 1960’s*. Weidenfeld & Nicolson, London, 1969. 267. old.

fagylaltot, benzint és ajándéktárgyakat árulnak az elhaladó autósoknak.”⁶ Ezzel az attitűddel szemben Lágymányos Karinthy számára a szerző kötődéseivel átszőtt rurális tájat jelenti. Ahogy Denis E. Cosgrove, az angolszász szimbolikus földrajz kiemelkedő képviselője a következőképpen fogalmazta meg mindezt híres könyvében: „A táj, amely az élet keretéül szolgál, néha inkább egy függönynek tűnik, amely mögött lakói a maguk küzdelmeit vívják, teljesítményeik létrejönnek és az előre nem látható dolgok megtörténnek velük. Azok számára, akik a táj lakóihoz hasonlóan ezek

A régi Lágymányos
BFL Klösz-gyűjtemény

„... a »lágymány« az a nagy tó,
mocsár, amelynek egy része ma is
megvan a töltésen túl.”

⁶ Cosgrove, Denis E.: *Social Formation and Symbolic Landscape*. University of Wisconsin Press, Madison, Wis., 1998. 266. old.

mögött a függönyök mögött élnek, a nevezetességek nemcsak földrajziak, hanem életrajziak és személyesek is.”⁷

Karinthy Ferenc Lágymányos-ábrázolása Móricz Zsigmondétól is különbözik, akinél szintén fontos szerep jut a városrésznek. A Lágymányosnak ugyanis kevés olyan írója volt Karinthy Ferencet megelőzően, mint Móricz Zsigmond a Csibe-novellákban. Igaz, hogy Móricznál is rurális a táj, de nyoma sincs a kötődés oly mértékének, mint amelyet Karinthy Ferencnél majd látni fogunk, sőt, Móricznál a Lágymányos fekete, sáros, reménytelen vidék, annak minden negatívumával: „Szombaton fekete volt az ég. Éppen olyan volt, ami legjobban illett a Lágymányoshoz és lakóihoz. Az utcák kormosak, kedvetlenek s az embereknek semmi pénzük.”⁸ Egy másik helyen pedig ezt írja: „... nem is érdemes körülnézni, mi van a Lágymányoson látnivaló, a kukorica- és krumplitermő »Eladó telkek« parcelláin.”⁹ Karinthyánál ellenben a vidék, ahol élete legnagyobb részét leélte, s ami a legtöbb írásában megjelenik, egy kicsit sem ilyen. Hiszen őt, ahogy ő maga fogalmaz Jankovics Józsefnek adott interjújában, az „ősélményei” fűzik Lágymányoshoz.¹⁰ Élete első emléke is ide köti, ennek lenyomatát az *Ifjúság, szerelem* című novellában találhatjuk meg: „...anyám kocsi-
tol a napfényes Gellért téren, egy kirak-
tatban fényképek, anyám hosszú, fekete haja
kiomlik a kerek szalmakalap alól...”¹¹ Ide

hozták haza újszülöttként a Bakáts téri Klinikáról, itt töltötte gyermek- és kamaszkorát. Később, egy bő évtized múltán 1945-ben visszatért; az ostrom után itt kezdte meg közös életét feleségével, s egészen haláláig a Lágymányosra tért haza különböző, hosszabb-rövidebb utazásairól. Érdeemes hát megnézni, miként szűrődik át az ihletet adó lágymányosi táj Karinthy különböző írásain, miként determinálja a szülőföld az írói fantáziát. Tanulmányom célja azon szövegek csokorba rendezése, melyekben Karinthy a Lágymányossal való kapcsolatáról vall, illetve olyan írások bemutatása, ahol gyermek-, ifjú-, majd felnőttkorra helyszínül szolgáló tájak jelennek meg, szolgáltnak a különböző művek háttérül.

A nyelvészetből doktoráló Karinthy Ferenc számára már a „Lágymányos” szó eredete is igen érdekes, ugyanis ezzel kapcsolatban többféle értelmezés létezik. Pais Dezső például az 1950-es évek elején tartott egyetemi óráin olyan elhomályosult összetételnek tartotta, melynek előtagja a „lágý”, azaz „langyos” melléknév, „mány” utótagja pedig -s képzős alakban van jelen. Ennek jelentése „állat hasi része”, „madár begye”, avagy „déli lejtő, hegyoldal”. Ez „elsődlegesen a Gellérthegy napsütéses déli lejtőjére vonatkozhatott, majd átvonódott a Duna-part süppedékes »lágý« mellékére. Mások a Lágymányost a szerbhorvát »lacman« – »hadnagy« magyar -s képzős származékának tartják. Azzal hozzák kap-

7 Uo. 271. old.

8 Móricz Zsigmond: *Árvácska – Csibe*. Irodalmi, Bukarest, 1963. 260. old.

9 Uo. 206. old.

10 Karinthy Ferenc: Szülőföldjeim. Jankovics Józseffel. In: Karinthy Ferenc: *Körvadászat*.

Riportok, beszélgetések. Szépirodalmi, Budapest, 1984. 414. old. A továbbiakban: Karinthy Ferenc, 1984.

11 Karinthy Ferenc: *Ifjúság, szerelem*. In: Karinthy Ferenc, 2001. 127. old.

csolatba, hogy a török hódoltság után a budai szerb kolónia élén lacman állott, s e területet róla nevezték el.”¹² Karinthy maga azonban Schwartz Elemér etimológiáját fogadja el. E szerint az értelmezés szerint a „lágymány” az a nagy tó, mocsár, melynek egy része ma is megvan a töltésen túl. Hogy pontosan milyen is volt ez a táj, arról Karinthy Ferenc több művében is készségesen mesél, hosszú leírásokban mutatja be a vidéket, kiemelve annak rurális voltát. „A Lágymányos valaha a Duna egyik ága volt vagy inkább mocsaras árterülete a budai parton, ahol nyáron is megült az iszapos víz. Mikor az összekötő vasúti hidat építették, a magas töltés kettévágta ezt az óriás pocsolját. Északi fele nádas, szittyós tavacs-kává kerekedett; ezt később feltöltötték. A déli részt ellenben, mely összeköttetésben maradt a Dunával, állandóan kotorták, és holtággá, téli kikötővé mélyítették; az álló és folyó víz közt hosszú, keskeny földnyelv húzódik. A földnyelv Duna felőli oldalán halászbárkák sorakoznak, míg az innessőre, a holtágba nyári uszodák települtek, kabinsorokkal, homokkal, a vízbe süllyesztett hordókon ringó pallókkal, a MUE, az NSC, a Levente, a Gyenes, azaz ingyenes. Ezeket két úton lehetett megközelíteni: gyalog felülről, a vasúti híd meg a töltés felől; a Budafoki úti autóbuzsmegállótól pedig, vagyis az öböl túlsó partjáról csónakon.”¹³ Igazi paradicsom volt ez a környékbeli gyermekek számára, s Karinthy Ferencnek, a

későbbi vízilabdázónak meglehet itt vált természetes közegévé a víz. „Fürödni, csónakázni jártunk ide, a víz közepén nádas sziget: klasszikus bújócskahely, s első szerelmi próbálkozásaim színtere.”¹⁴ A lágymányosi holtág tehát amellet, hogy igen erősen meghatározta Karinthy Ferenc írói fantáziáját is, megalapozta a vizek iránti rajongását: „Ez a holt ág, nekem ez volt gyerekkorom ősvize, s bár azóta jártam már tengeren, ha óceánokról olvasok, képzeletem csökönyösen ide szorítja be, e szűk, homokos partok közé; a távoli, nyüzsgő kikötők, Rio vagy Hongkong is mindig újra ez a tenyérnyi öböl, ahol a téli pihenőn alig fért el néhány uszály; körötte a kusza külvárosi táj, a fürdőházak, sínek, csúszdák, kémények: nekem ez az őshaza.”¹⁵

Persze a mai Karinthy Frigyes út és környéke Karinthy Ferenc gyermek- és ifjúkorában még egészen más képet mutatott: teljes mértékben külvárosnak számított. Olyannyira, hogy Cini nem tartja túlzásnak „falu”-nak nevezni. „A mi kis falunk, ahol felnőttem, és még láttam az omnibuszt a Villányi úton” – írja le a városrészt a Jankovicsnak adott interjúban.¹⁶ Olyan vidék volt ez, ahol „még több volt a rét, mint a ház”.¹⁷ S ha már víz, a Feneketlen tó és környéke is a gyermekkor kedves helyei közé tartozott, de az író fantáziáját is foglalkoztatta, olyannyira hogy a tavat környező rejtélyek regénybetétté váltak: „Erről a tóról Budán egész mondaör alakult, amely gyerekkorá-

12 *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Szerk.: Kiss Lajos. Akadémiai, Budapest, 1983. 8. old.

13 Karinthy Ferenc: *Víz fölött, víz alatt*. In: *Uő.: Mi van a Dunában?* Szépirodalmi, Budapest, 1980. 176–177. old. A továbbiakban: Karinthy Ferenc, 1980a.

14 Karinthy Ferenc: *Lágymányosi éjszakák*. In:

Karinthy Ferenc, 1984. 137. old.

15 Uo. 142. old.

16 Karinthy Ferenc: *Szülőföldjeim*. Jankovics Józseffel. In: Karinthy Ferenc, 1984. 427. old.

17 Karinthy Ferenc: *Lágymányosi éjszakák*. Uo. 94. old.

Budapest

Bakács-tér a Ráday-utcával

Bakács tér a Ráday utcával
BFL képeslapgyűjtemény

*„Kétszáz év óta minden magyar író bonyoldalmas
lelki viszonyt folytat Budapesttel.”*

ban Zoltánt is gyakran foglalkoztatta, nem volt a környéken izgalmasabb játszóterület ennél a nádas, berkes, rejtelmes vízi világnál. Feneketlenek mondták, s beszéltek, hogy valaha téglagyár állt itt, amely elsüllyedt, és a helyén tengerszem keletkezett. Egyszer a tó vize megfordult, haragosra sárgult, és döglötten vetette föl a halakat; néhány évvel ezelőtt pedig egy budai orvos, aki a Hadik-kávéházba járt, fogadásból csónakot, mérőzsinórt kerített, de úgy mondják, háromszáz méter mélyen sem ért feneket. Az a hadirokkant, aki a tavat őrizte, esküdözött, hogy innen a víznek közvetlenül az Atlanti-óceánba van lefolyása.”¹⁸

A *Fényes szellők* című novellában pedig így szövi tovább a tó legendáriumát: „Volt egy nagybátyám, kilopott a kasszából ezer

Budai panoráma
1913
BFL képeslapgyűjtemény

*„... a Gellérthegy oly közel,
lámpasorai szinte újjal tapinthatók.”*

¹⁸ Karinthy Ferenc: *Budapesti tavasz*. Szépirodalmi, Budapest, 1980. 30. old. A továbbiakban: Karinthy Ferenc, 1980b.

vagy mennyi koronát, és utána ebbe a tóba ugrott, hiába kotorták, sose találták meg a tűzoltók”.¹⁹ Ami a gyerekkori tájakat illeti, feltétlenül szólni kell még a Schmidt-kert-ről és a Gellérthegyről. Az előbbiről, mely a már idézett *Fényes szellők* egyik helyszínéül szolgál²⁰, a *Vége a világnak* című kötetében így emlékezik meg a szerző: „Gyerekkorom kedvenc játszóttere volt a Ménesi és Mátyóki út sarkán az óriási Schmidt-kert, százasodó fáival, vadon bujaságában, bokraival, sűrű bozótosan, pompásan lehetett hancúrozni, bújócskázni, rablópandúrozni, télen szánkózni a lejtős ösvényeken, nyáron kiülni-heverni a lombokon átszűrt pompás napsütésbe: a környék aprajának-nagyjának népszerű ligete, találkozóhelye, kivált a hétvégeken, ünnepeken.”²¹ A Gellérthegy pedig többször is fel-felbukkan az életműben. A *Pap a Gellért téren*²² című novellában a „Gellért téri zöld házikó” jelenítődik meg, a *Fényes szellők*ben a vadgesztenyefák, míg a *Komédiások*ban az őszi színekben játszó hegy. „Szellős, meleg idő volt, az úttesten már őszi levél, de a Gellérthegy csupa zöld és kék. A Kemenes utcán indultak fölfelé, a fürdő kőkerítése mellett.”²³

Mindazonáltal hangsúlyoznunk kell, hogy a rurális táj mellett Cini műveiben

megjelenik a terület urbanizálódó arca is. Például a Verpeléti út kapcsán, ahol két lakásban is élt Karinthy Ferenc családjával. Először a Verpeléti út 2-ben, ahol eredetileg Böhm Aranka és első férje, dr. Kertész Tivadar lakott. Ide költözött 1920-ban Karinthy Frigyes az asszony válása, majd házasságkötésük után, és itt található ma az író emléktáblája. A ház, ahogy Karinthy Ferenc egy Kabdebó Lóránttal és egy Jankovics Józseffel készült interjúban is elmondta, átjáróház: a másik oldala a Bartók Béla út 52.²⁴ A család a második emeleten lakott, három szobájuk az utcára, egy az udvarra nézett. Az emléktábla tanúsága szerint 1930-ig éltek itt. Nem kellett azonban messzire költözniük. Maradtak a Verpeléti úton, és a következő otthonuk a 22. számú sarokház lett. Az életműben kiválóan tetten érhető a ruralitás-városiasság közötti kettősség a Verpeléti, azaz a mai Karinthy Frigyes út kapcsán. Pintér Zoltán, a *Budapesti tavasz* személyes átéltséggel megformált főhőse is ezen a környéken, a Fadrusz utcában élt szüleivel az ostrom előtt.²⁵ A Verpeléti út maga a regényben erősen rurális leírásban van jelen: „A Duna felől hideg szél indult, falevelet, szemetet sodort fel a Verpeléti úton. A járdák kopasz akácai, gesztenyéi

19 Karinthy Ferenc: *Fényes szellők*. In: Uő.: *Utolsó cigarettá, Utolsó Ítélet*. Szépirodalmi, Budapest, 1983. 125. old. A továbbiakban: Karinthy Ferenc, 1983.

20 Uo. 134. old.

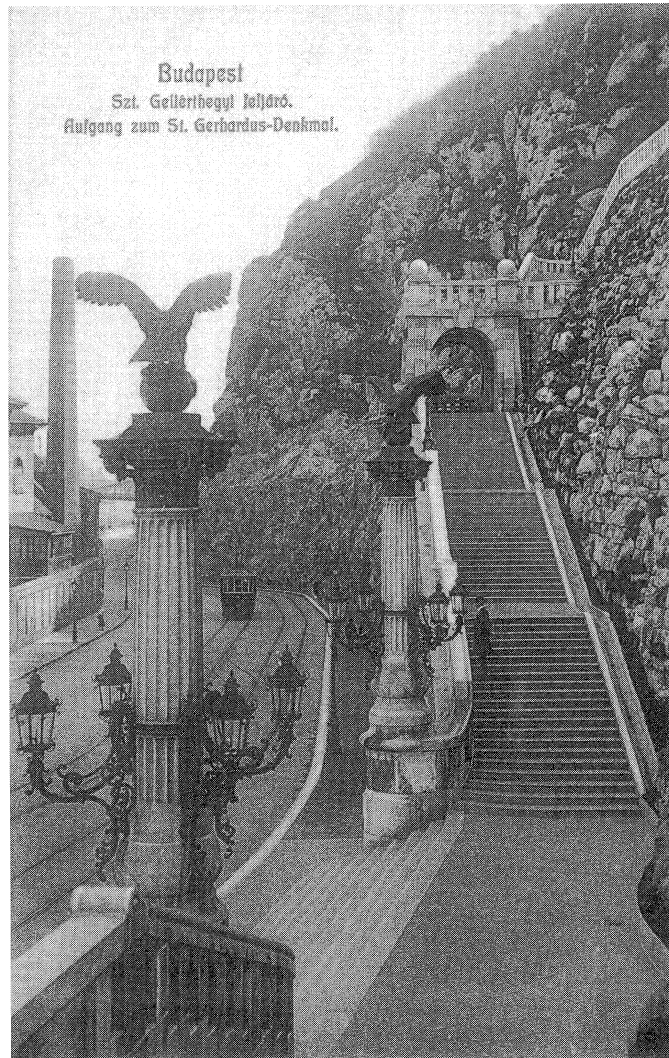
21 Karinthy Ferenc: *Gorbacsov öröme*. In: Uő.: *Vége a világnak*. Pallas, Budapest, 1988. 88. old. A továbbiakban: Karinthy Ferenc, 1988.

22 Karinthy Ferenc: *Pap a Gellért téren*. In: Karinthy Ferenc, 1983. 12–23. old.

23 Karinthy Ferenc: *Komédiások*. In: Karinthy Ferenc, 1983. 279. old.

24 Karinthy Ferenc: *Elvesztett otthonok*. Kabdebó Lóránttal. In: Karinthy Ferenc, 1988. 106. old., illetve Uő.: *Szülföldjeim*. Jankovics Józseffel. In: Karinthy Ferenc, 1984. 423. old.

25 Külön érdekesség, hogy Karinthy felesége megismerkedésük idején a Fadrusz utcában élt fiatal özvegyasszonyként.

A Gellérthegyi lépcső
1940
BFL képeslapgyűjtemény

*„... az úttesten már őszi levél, de a Gellérthegy csupa
zöld és kék.”*

zúgtak és nyögtek, a teniszpálya mögött egyetlen perc alatt befagyott a Feneketlen tó.²⁶ A *Baracklekvár* című novellában azonban már megjelenik a terület másik arca. A novella egyik passzusa éppen a Verpeléti út 22. kapcsán mutatja be a táj kétarcúságát: „Mi akkor a Verpeléti út végén laktunk, a dohánygyár és a még ki nem szárított Lágymányosi-tó közelében, grundok, beépítetlen füves telkek közt egy hatalmas új sarokházban, a hatodik emeleten.”²⁷ Talán ennek a lakásnak a hatalmas erkélye ihlette a *Dukich Emil születésnapja* című novellában megjelenő erkélyt. „Nem is erkély: valóságos terasz húzódott itt fent, a hatodik emeleten, tágas, széles, végig a lakás egész hosszán [...] szemben a Vár, a Gellérthegy oly közel, lámpasorai szinte ujjal tapinthatók.”²⁸ Az *Ötvenes évek*²⁹ című novellában is Lágymányos városi karaktere ábrázolódik: Karinthy megemlékezik Szüret utcai lakásuk (Karinthy és felesége 1955-ig éltek a Szüret utca 5-7-ben) házmesteréről, valamint a ház előtti erősen lejtős fordulóról.

Az igazsághoz hozzátartozik még, hogy Karinthy Ferenc, aki az FTC vízilabda szakosztályának leigazolt versenyzője, majd egy évtizeden át a csapat úszó- és vízilabda szakosztályának elnöke volt, a Ferencvárost is *szülőföldjének* érezte, annak is nevezte a Jankovicsnak adott már többször

idézett interjújában.³⁰ (Karinthy Frigyes halálakor a család Ferencvárosban élt, az Üllői út 66. B/II-ben laktak, egy újonnan épült ház háromszobás lakásában, a hatodik emeleten.³¹ Itt játszódik *A jó hiénák*³² című novella, amelynek a Karinthy Frigyes halála utáni árverés a témája.) De visszatérve a szülőföld-tematikára, a *Ferencvárosi szív*³³ című novella is ezt az érzést erősíti – legalábbis a címében. Igaz ugyan, hogy a cím-béli jelzős szerkezet a novellában nem annyira a városrészre vonatkozik, hanem a küzdésnek, a lehetetlen legyőzésének a metaforája. Az Üllői út a maga sokszínűségével nagy hatást gyakorolt Karinthy Ferencre. A *Budapesti tavaszban* például egy érdekes, régi házat örökített meg. „Olyan furcsa ház volt, egy falusi ház Budapesten. Az udvaron poroló volt, zöld vaskút szakállas emberfejjel, egy nagy diófa, azon hinta lógott, még ólak is”.³⁴ A *Budapesti őszben* pedig a pusztulást: „Ez a kerület különösen sokat szenvedett, az Üllői út szinte romokban, egyetlen ablak, kirakat nem maradt épen, az úttesten mindenütt géproncsok, némelyik a felismerhetetlenségig szétesve és görbülve-torzulva, vastagon törmelék, eldőlt lámpaoszlopok, a fák, az Üllői úti fák jórészt tövestül kicsavarva. A volt Mária Terézia, ma Kilián laktanya hatalmas épülettömbjének falai sebekkel bo-

²⁶ Karinthy Ferenc, 1980b. 15. old.

²⁷ Karinthy Ferenc: *Baracklekvár*. In: Karinthy Ferenc, 2001. 11. old.

²⁸ Karinthy Ferenc: *Dukich Emil születésnapja*. In: Uő.: Karinthy Ferenc, 1983. 249. old.

²⁹ Karinthy Ferenc: *Ötvenes évek*. In: Uő.: *Staféta*. Magvető, Budapest, 1991. 90–91. old.

³⁰ Karinthy Ferenc: *Szülőföldjeim*. Jankovics

Józseffel. In: Karinthy Ferenc, 1984. 414. old.

³¹ Karinthy Márton: *Ördögöröcs. Utazás Karinthyába*. Ulpius-ház, Budapest, 2003. 1. k. 94. old.

³² Karinthy Ferenc: *A jó hiénák*. In: Karinthy Ferenc, 2001. 43–55. old.

³³ Karinthy Ferenc: *Ferencvárosi szív*. In: Karinthy Ferenc, 2001. 79–103. old.

³⁴ Karinthy Ferenc, 1980b. 85. old.

rítva, főkapuját lánctalpas páncélos torlaszolta el, kifelé meredő ágyúcsővel...³⁵ Az életművet áttekintve mégis nyilvánvalóvá válik, hogy a Ferencváros megjelenítése, illetőleg témaként való kezelése jócskán elmarad a Lágymányosétól. Nem csak arról van szó, hogy *Lágymányosi éjszakák* címen született írás, míg azonban *Ferencvárosi éjszakák* című művet hiába keresünk, de jól példázza ezt a jelenséget a *Ferencvárosi szív* című sportnovellákat magába tömörítő kötet is, mely paradox módon igen részletes, s részben már idézett leírásokat tartalmaz a Lágymányosról.³⁶ A Ferencváros itt is csupán az említés szintjén van jelen: „bizonyos nosztalgia és titkos rokonszenv már régen vonzott a ferencvárosiakhoz. Diákoromban az Üllői úton laktunk, s ha vesztélyes napokon iskolát kerültem, többnyire a közeli FTC-pályán kötöttem ki, néztem a legendás zöld-fehér labdarúgók edzését.”³⁷ A Lágymányosról viszont a korábban idézett részleten kívül, ilyen leírások találhatóak még: „Tavaszi délelőttökön, mikor az első langyosság kicsalogatja az embert, le szoktam sétálni a budai rakparton egész a vasúti hídig, még azon is túl, a lágymányosi holtághoz, végig a hosszú földnyelven. Nézem a vizeket, balra a csillogó, ébredező Dunát, jobb felől az öböl mozdulatlan tükrét, a fel-felugráló halakat, fürkészem az ifjúság tűnt képeit – de most sívár

és elhagyott ez a tájék, az egykor oly népes uszodák homokját fölverte a gaz, hordók és csövek hevernek a fűben, a holtág szájánál egy roncs uszály”.³⁸ Az író kötődései 11. kerületi szülőföldjéhez úgy látszik, jóval erősebbek voltak. Ez a kötődés jelenik meg a *Lágymányosi éjszakák*ban, amikor a szabadtéri színpaddal kapcsolatban jegyzi fel a következőket, utalva a terület kettősségére, kétarcúságára: „...vagy egy éve ilyenkor több ízben felhívott egy rekedtes, erélyes hang, és fölszóltott: írjak gyorsan háromfelvonásos operettet a lágymányosi szabadtéri színpadnak, ez nekem, mint a kerület őslakosának hazafias kötelességem. [...] Így éjszaka pompás a színpad háttere, a tóparti jegenyék, a cisztercita templom két neobarokk tornya, elszórt lámpáival a lankásan emelkedő Gellérthegy, a régi lazarisita kápolna, fölötte a csillagos ég; szinte kedvem volna megírni azt a szabadtéri játékot. Persze szigorúan modern formában, az egész környezet díszletként használva fel”.³⁹ Ez az erősebb kötődés fakadhat egyrészt a gyerekkor ősvivéhez, az őshazához való kötődésből, de abból is, amit Devecseri Gábor így fogalmaz meg, s amit a *Lágymányosi éjszakák* című művében Karinth Ferenc idéz is: „Mikor még itt éltünk mindahányan, a világ világ volt, nemcsak álom, ebben az udvarban rózsák voltak, ezen a falon át kihajoltak...”⁴⁰ „Innen szár-

35 Karinth Ferenc: Budapesti ősz. In: Uő.: *Ezredvég*. Szépirodalmi, Budapest, 1990. 189. old.

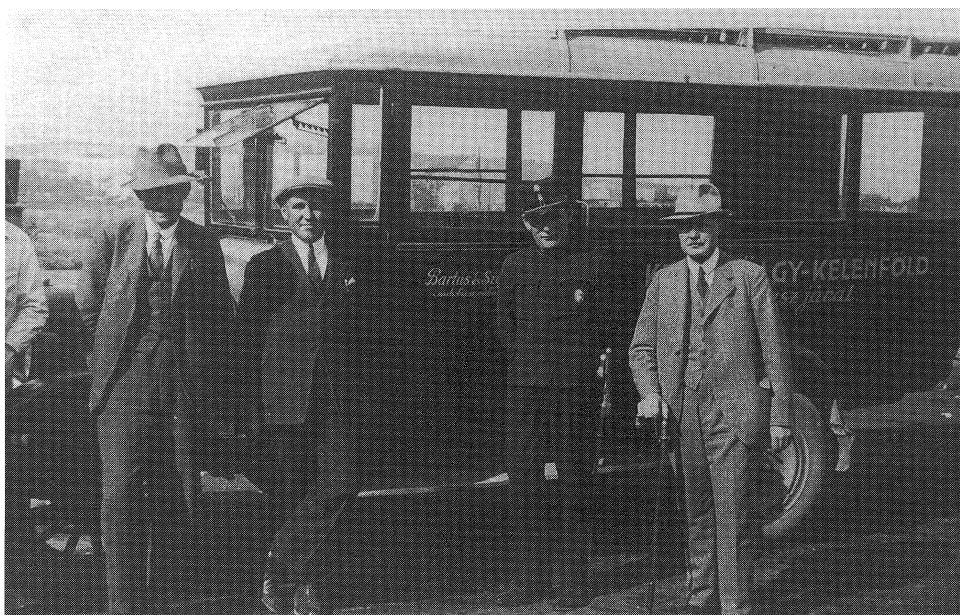
36 Karinth Ferenc: *Víz fölött, víz alatt*. In: Karinth Ferenc, 1980a. 176–177. old., illetve Uő.: *Ferencvárosi szív*. Magvető, Budapest, 1960. 46–47. old. A továbbiakban: Karinth Ferenc, 1960.

37 Karinth Ferenc: *Ferencvárosi szív*. In: Karinth Ferenc, 1960. 7. old.

38 Karinth Ferenc: *Víz fölött, víz alatt*. In: Karinth Ferenc, 1960. 95. old.

39 Karinth Ferenc: *Lágymányosi éjszakák*. In: Karinth Ferenc, 1984. 97–98. old.

40 Uo. 96. old.

Kelenföldi taxiállomás
BFL képeslapgyűjtemény

*„...Fradí, szerelem, magyar
irodalom, Lánchíd...”*

maznak az ősélményeim. A feleségem is idevaló”⁴¹ – nyilatkozta Karinthy, s azzal, hogy a Lágymányost szülőföldjének tartja, s a gyerekkor ősvízéről beszél, a szülőföld nemzeti kánonunkban való romantikus megjelenítéséhez kapcsolódik, a szülőházára, illetve a gyerekkor világára való utalás ugyanis a nemzettudat költői megformálásának olyan ikonikus költeményét hívják elő, mint Petőfi *Szülőföldem* című verse. De megerősíti ezt egy naplójegyzet is. „Egyre súlyosabban viszem és érzem, hogy vállalnom kell a magyarságot. Amint öregszem, többet és többet jelent a múlt, mind mélyebben átjár és a magam ügye a magyar irodalom, a nyelv, s elképzelhetetlen, hogy más közegben éljek és létezhessem, léle-

⁴¹ Karinthy Ferenc: Szülőföldjeim. Jankovics Józseffel. In: Karinthy Ferenc, 1984. 414. old.

gezhessen.”⁴² Ez az „itt élned, halnod kell” romantikus toposza jelenik meg abban is, hogy Karinthy Ferenc 1938-ban nem megy ki Amerikába: „1938-ban se mentem ki Amerikába, pedig anyám nagyon hívott. Ugyanolyan időszerűtlen személyes érvek és okok tartottak itthon – Fradi, szerelem, magyar irodalom, Lánchíd stb. –, mint ma.”⁴³ Igaz, a Karinthy-életműben, szemben a romantikus nemzettudat kialakulásának korában keletkezett művekkel, a haza fogalma nincs összefüggésben a történelem kiemelkedő eseményeivel. Karinthy-nál inkább azt figyelhetjük meg, hogy aprólékosan részletező leírásokban mutatja be, mit jelent számára a haza. (Ez némiképp Radnóti Miklós *Nem tudhatom* című művének módszerére emlékeztet.) Karinthy Ferenc

Móricz Zsigmond körtér
BFL képeslapgyűjtemény

*„Mikor még itt éltünk, mindahányan,
a világ világ volt, nemcsak álom.”*

⁴² Karinthy Ferenc, 1993. 2. k. 1970–1973. 97. old. (1970. október 25.)

⁴³ Uo. 79. old. (1970. augusztus 16.)

tehát olyan vérbeli huszadik századi szerző, akinek nincs szüksége magasztos eszmei célokra ahhoz, hogy megélje szülőföldjéhez való kötődését.

Ami a Ferencvárost illeti, természetesen nem tekinthetünk el attól a körülménytől sem, hogy e szinte már szimbó-lummá vált terület sporttörténetileg kötődik egy konkrét helyhez. Míg az erősen rurális, de urbanizálódó Lágymányost Karinthy Ferenc emeli be az irodalomba, addig a Ferencváros egy hagyományra utal, ehhez kapcsolódik. Élete egyéb lakhelyei kapcsán semmilyen ehhez hasonló kötődés nem érhető tetten az életműben. Azt mondhatjuk, hogy eme városrészeket, lakásokat pusztán díszletként használja a szerző. Ilyen díszlet volt csupán például a Sas utca 11-es számú ház az *Ifjúság, szerelem* című novellában.⁴⁴ Vagy a Bánffy-palota, mely a *Szellemidézés* helyszíne: „Apám reggelenként, ha elment hazulról dicsérte is a kandallót, hogy még mindig tartja a meleget. Nagy, díszített cserepekből rakták, ősi, nemes patinájú darab, mint minden egyéb ebben a házban, melynek tulajdonosa egy erdélyi főúr volt. A kovácsolt rézkilincsek valóságos műtárgyak, az ablakok hatalmas faszerkezetek, s a ház, oromzatán az évszámmal, amelyben épült, palotának is beillett. A szobák kétszer oly magasak, mint az egyéb budapesti lakásokban. Aki volt már a Reviczky utcában, tudja, mennyire elüt a szürke környéktől, mely felett mindig borús az ég. Sziget a reménytelen

Józsefvárosban, a könyvtárral, a Bethlenek, Károlyiak palotájával, a kis Krisztus király-kápolnával, s végén a vörös téglás falakkal szegett térrel, ahol apácák növendékei nézegetik a kegszerűzet kirakatában elhelyezett füstölőket, gyertyatartókat, olajnyomatokat, imakönyveket. Csend és béke honolt a Reviczky utcában, míg a szomszédos bérházak között naphosszat kalmárok alkudtak, boltjuk ajtajába állva dicsérték áruikat, enyv, fűrészpör és pácolt bőr szaga terjengett a levegőben, autók, kocsik, targoncák tolongtak csörömpölő villamosok között.”⁴⁵ De ilyen díszlet még a Veres Pálné és az Irányi utca sarkán álló ház is, ahol, illetőleg amelynek pincéjében a szerző az ostromot átvészelte, s amelyben Pintér Zoltán is bujkál a *Budapesti tavaszban*: „A Váci utcán balra fordultak, s néhány perc múlva odaértek ahhoz az ötemeletes, kupolákkal, századvégi szecessziós cirádákkal, domborművekkel elcsúfított nagy sarokházhoz, amelyben Kochék elhagyott lakása volt.”⁴⁶

A Karinthy házaspár régi álma teljesült, amikor a Ménesi útra költözhettek egy hármas irodalmi lakáscsere eredményeként. A Ménesi út 71. sz. alatt található lakásban Somlay Artúr élt, ahogy erről Karinthy Ferenc a *Lágymányosi éjszakák* című művében is megemlékezik.⁴⁷ A színész haláláról Karinthyék Hubay Miklóstól értesültek, aki ekkoriban Cs. Szabó emigrálása után, annak Belgrád rakparti lakásában lakott. A Hubay-család azonban kinötte a lakást, s

⁴⁴ Karinthy Ferenc: *Ifjúság, szerelem*. In: Karinthy Ferenc, 2001. 111. old.

⁴⁵ Karinthy Ferenc: *Szellemidézés*. In: Uő.: *Don Juan éjszakája – Szellemidézés – Kentaur*. Szépirodalmi,

Budapest, 1979. 140. old.

⁴⁶ Karinthy Ferenc, 1980b. 33. old.

⁴⁷ Karinthy Ferenc: *Lágymányosi éjszakák*. In: Karinthy Ferenc, 1984. 85–86. old.

mivel Somlay lakását nem tudták volna megvenni, ők költöztek a Szüret utcába, Karinthy Ferencék a Ménesi útra, Somlayné és leánya pedig a Belgrád rakpartra.⁴⁸ Ebben a lakásban született 1959-ben a már említett *Lágymányosi éjszakák*, melybe szer-

zőnk „élete naplótöredékeit dolgozta bele”,⁴⁹ s melyben újra felfedezi magának a Lágymányost, mely városrészt műveiben, mint láthattuk, oly szívesen jelenített meg, s mint ugyancsak láthattuk, nem pusztán díszletként.

⁴⁸ Karinthy Márton I. m. 2. k. 170. old.

⁴⁹ Szalay Károly: *Karinthy Ferenc alkotásai és*

vallomásai tükrében. Szépirodalmi, Budapest, 1979. 137. old.